

De hulpverlener als tijdelijke 'beschermjas'

Migratie, cultuur en gezondheid

Dirck van Bekkum

Migratie stelt hoge psychologische eisen aan de migrant. De gevolgen zijn zeker zo ingrijpend als die van levensfaseovergangen. Nabijheid en steun van familie en omgeving kunnen de bescherming bieden om deze overgangen goed door te komen. Maar die moeten - onvrijwillige - migranten nu juist ontberen. Welke rol kan de hulpverlener spelen?

Migratie is altijd een paradoxale combinatie van verlies en verrijking. Garantie van veiligheid, behuizing en voeding vormt een basis om een plaats te verwerven in het gastland. Migratie en vlucht naar Nederland kenmerken zich door een groot aantal veranderingen in een relatief korte tijd. Andere taal, ander klimaat, andere voeding, andere manieren van contact maken en onderhouden, andere man-vrouw-betrekkingen, andere ouder-kind-verhoudingen. Antropologisch gezien blijkt cultuur veel dieper verweven te zijn met de persoonlijkheid dan wij Nederlanders gewoonlijk denken. Wie als autochtone Nederlander langere tijd in het buitenland verkeert, kan daarover meespreken. Ontworteling uit alledaagse vanzelfsprekendheden van eigen omgeving maakt onzeker, destabiliseert. De meeste migranten en vluchtelingen slaan zich met succes door deze intensieve periode in hun leven heen. Sommigen hebben extra steun en zorg nodig. Hun klachten worden in de zorg, hulpverlening en psychiatrie regelmatig onnodig gepathologiseerd en gepsychiatriseerd. Dat kan voorkomen worden.

Ontwortelen en wortelen

Migratie, vlucht en trauma's zorgen voor een periode van gestapelde kwetsbaarheden voor een individu, een gezin, een familie. Effecten van voortdurende discriminatie in het gastland kunnen iemand ook 'ziek maken' en vormen op zich weer een kwetsbaarheid. Ontworteling door migratie lijkt op gevolgen van levensfaseovergangen die in alle gezinnen en families voorkomen: geboorte, volwassenwording, huwelijk, ouder worden en sterven. Als kersverse vader moet ik wortelen in nieuwe rollen tegenover de baby, mijn partner, familie en naar vrienden. Bij migratie zoek ik naar wortels in nieuwe aarde. Onno van der Hart werkte in verschillende publicaties therapeutische scripts uit om de gevolgen van

verlies en levensfaseovergangen bij cliënten te reïntegreren. Door migratie te beschouwen en te behandelen als een levensfaseovergang neemt misdiagnose af en wordt behandeling effectiever.

Ziel-geest-lichaam

De Ayurveda (ayur-leven en veda-kennis) is de kunst en wetenschap van het menselijk leven. Ze werd al voor de geboorte van Christus onderwezen aan universiteiten in India. In de Ayurveda worden geest, ziel en lichaam beschouwd als een drie-eenheid. Wereld en mensen worden in gang gehouden door deze drie-eenheid. Behoud van goede gezondheid en voorkoming van ziekte kan een ayurvedische geneeskundige alleen bereiken door een persoon intensief in zijn of haar totaliteit te begrijpen. Het zoeken en vaststellen van disbalans tussen allerlei aspecten rondom lichaam-geest-ziel bij cliënt én de omgeving is het diagnostische kader. Het weer in evenwicht brengen vormt de ruggengraat van de behandelende ayurvedische geneeskunde. Annemiek Richters, arts-antropologe en hoogleraar op het gebied van cultuur en gezondheid in Leiden, analyseert in haar publicaties nauwgezet culturele blinde vlekken in verschillende medische systemen. Een wijdverbreid beeld van ziekte in culturen lijkt het 'verstoorde evenwicht' tussen de ziel, de geest (psyche) en natuurlijk het lichaam te zijn. Veel mensen uit niet-westerse culturen verklaren ziekte 'op basis van gebeurtenissen die zowel in als buiten het lichaam plaatsvinden.' (1991)

Klinische realiteiten en wij-systemen

Gezondheid, ziekte en genezing worden in verschillende culturen verschillend beleefd en gepraktiseerd. De Amerikaanse psychiater-antropoloog Arthur Kleinman bestudeerde culturele gebondenheid van ziekte, instabiliteit, heelkunde in Taiwan en bracht die in kaart. Hij onderscheidt in multiculturele situaties drie klinische realiteiten die samen goede zorg mogelijk maken: de volksgeneeskunde van land en regio, de familie-dorpsgeneeskunde en de professionele geneeskunde. De scheiding tussen lichaam, geest en ziel zoals die in de Westerse geneeskunde wordt gemaakt is cultuurvergelijkend en historisch een zeldzaamheid. Ook de scheiding tussen de 'zieke', zijn ziekte en zijn omgeving, zoals onze medische wetenschap die maakt, is zeldzaam. In vele culturen in India, in China en Afrika bijvoorbeeld betekent ziekte van zoon of dochter vaak dat de familie uit evenwicht is en intensief bij de behandeling betrokken moet worden. De antropoloog-psycholoog Sjoerd Colijn vond in zijn promotieonderzoek *Adolescents in residential care* (2001) onder jongeren in een jeugdpsychiatrische kliniek bij Den Haag is dat de rol van de familie en vrienden een factor van belang is in kansen op herstel.

Enveloppement

De visie en principes van familiecontinuïteit zoals die in Nederland langzaam hun weg vinden sluiten nauw aan bij Kleinman's bevindingen. Transcultureel systeemtherapeut Kitlyn Tjin A Djie is medeoprichter van de stichting Family Continuity. Met collega's ontwikkelde zij vanuit de dagelijkse jeugdhulpverleningspraktijk het beeld dat verlies van omhulling, (enveloppement), van sociale inbedding, kenmerkend is in de hulpvragen voor migranten en vluchtelingen. In een Een olijfboom op de ijsberg (1996) werkt psychiater Django Sterman vanuit de Franse etnopsychiatrie de stabiliserende invloeden uit van enveloppement in een wij-systeem. In het moederland zouden zij belastingen als ziekte van een kind, verlies van een baan, spanningen in het huwelijk en met de kinderen, samen met de familie dragen en oplossen. Die familie is nu niet meer fysiek aanwezig. Om de risico's van gestapelde kwetsbaarheden bij migratie tot een minimum te beperken ziet Tjin A Djie de hulpverlening als een tijdelijke versterking van het steunsysteem. Hoe help je als hulpverlener de migrant, de vluchteling haar of zijn steunsysteem te vergroten en te versterken? Hoe help je de klant aan beschermjassen in de kwetsbare periode na de migratie en vlucht? Landgenoten, culturele bagage, lotgenoten, burens, verre familie, telefoon, internet kunnen alle dienen als beschermjassen. Professionals, als zij zich vraagstellend opstellen, ook.

Dirck van Bekkum is cultureel antropoloog en procesbegeleider in de ggz.

Uit: Phaxx Speciale Editie 2003 - Conferentie Hoe Helpt U Mij?